

**Міністерство освіти і науки України**  
**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

кафедра технології ресторанного  
і оздоровчого харчування

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

до виконання практичних занять  
з курсу «МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»  
для здобувачів вищої освіти спеціальності 181 «Харчові технології»  
за ОПП «Інноваційні технології ресторанного бізнесу та здорового  
харчування» денної та заочної форм навчання

Затверджено  
**Методичною радою зі спеціальності**  
**181 «Харчові технології»**  
**галузь знань 18 «Виробництво та**  
**технології»**

протокол № 1  
від «13» 09 2024 р.

ОДЕСА ОНТУ 2024

Методичні вказівки до виконання практичних занять з курсу «Методика викладання у закладах вищої освіти» для здобувачів вищої освіти спеціальності 181 «Харчові технології» за ОПП «Інноваційні технології ресторанного бізнесу та здорового харчування» денної та заочної форм навчання / Укладач: І.Р. Біленька – Одеса: ОНТУ, 2024. – 43 с.

Укладач: І.Р. Біленька, канд. техн. наук, доцент

Відповідальний за випуск в.о. завідувача кафедри технології ресторанного і оздоровчого харчування Г.В. Дідух, канд.техн.наук, доцент

## Загальні положення

Практичні заняття з дисципліни «Методика викладання у закладах вищої освіти» спрямовані на формування у здобувача вищої освіти адекватного розуміння процесу педагогічної діяльності, навчання та виховання не як одностороннього, безпосереднього впливу викладача на особистість молодшої людини, а як педагогічної взаємодії суб'єктів спільної діяльності. Тематика, зміст програми орієнтовані на оволодіння здобувачами вищої освіти відповідними знаннями, загальними вміннями та навичками організації педагогічної взаємодії з молодими людьми, навчально-виховного процесу у напрямі розвитку особистості.

Основні теоретичні положення, ідеї курсу розглядаються через призму психологічних механізмів, закономірностей, законів природного розвитку людини, її пізнавальної діяльності, становлення особистісних рис, що є умовою творчого пошуку вчителем шляхів, методів, засобів організації педагогічної взаємодії з учнями, здійснення опосередкованого впливу на особистість у цьому процесі. Загальні положення спираються на знання здобувачами вищої освіти філософії як методологічної бази, психології як теоретичної основи і сприяють кращому подальшому оволодінню методикою психолого-педагогічної діяльності у закладах середньої освіти.

Вивчення курсу «Методика викладання у закладах вищої освіти (ЗВО)» відбувається шляхом обговорення та осмислення здобувачами вищої освіти власного життєвого досвіду, професійних уявлень, вироблення власного бачення, поглядів стосовно педагогічної взаємодії з молодшою людиною, набуття відповідних умінь та навичок. Навчальна програма передбачає огляд, аналіз, оцінку теоретичних положень викладачем у взаємодії зі здобувачами вищої освіти під час лекцій.

Практичні заняття орієнтовані на самостійну підготовку здобувачами вищої освіти проєктів, творчих робіт, ситуаційних вправ, їхнього представлення та обговорення у групі, аналіз педагогічних ситуацій, фрагментів навчально-виховного процесу з позиції теоретичних ідей, концепцій, власних педагогічних поглядів.

## Практичне заняття №1

Тема: «СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

**Мета:** визначити сучасні світові тенденції розвитку системи вищої освіти; ознайомитись із законодавчою освітньою базою в Україні; навчитися працювати з відповідними статтями закону та документами про освіту.

### Теоретична частина

В даний час людство переходить до інформаційного суспільства, що призводить до необхідності суттєвих змін у багатьох сферах людської діяльності.

Разом зі становленням світової інформаційної цивілізації розгортається процес глобалізації, відбувається інтернаціоналізація освіти, що передбачає зближення якісного рівня роботи освітніх систем різних країн, відповідність підготовленості молоді деяким загальним критеріям і нормативам, необхідним, зокрема, для міжнародної мобільності випускників та здобувачів вищої освіти, їх працевлаштування та визнання документів про освіту.

Освіта і наука повинні бути каталізаторами розвитку продуктивних сил, і обмеження фінансового капіталу країни може компенсувати висока якість людського капіталу, що дозволить Україні закріпитись в числі технологічно, економічно і культурно розвинених держав світу.

Аналіз показує, що в сучасній світовій системі освіти склалися і виразно проявляються такі **глобальні тенденції**:

1) посилюється загальне прагнення до демократизації системи освіти, що забезпечує доступність освіти для всього населення країни, в першу чергу, для здатної талановитої молоді незалежно від її соціального походження і матеріального становища, і спадкоємність ступенів і рівнів освіти;

2) відбувається поступове збільшення загальної тривалості і підвищення якості дошкільного навчання і виховання дітей. Як свідчить досвід освітніх систем англомовних країн Європи, дошкільні установи значно полегшують успішну роботу всіх наступних рівнів освіти;

3) має місце помітне підвищення ефективності роботи початкової школи за допомогою перегляду її програм і змісту освіти, залучення до педагогічної роботи в ній переважно випускників університетів, а не педагогічних училищ;

4) відбувається перебудова основної (базової) школи. Вона полягає в тому, щоб закладати основи базових знань і умінь одночасно із забезпеченням учнів максимально широкими можливостями навчально-професійної орієнтації;

5) загальною тенденцією для розвинених країн є поступове ускладнення систем професійної освіти, створення та використання нових його варіантів, більшість яких розрахована на молодь 18-23 років;

6) помітними стають відхід школи від орієнтації на «середнього» учня і підвищений її інтерес до обдарованих дітей і молодих людей, до особливостей розкриття та розвитку їх здібностей і творчого потенціалу;

7) відбувається пошук додаткових ресурсів для забезпечення отримання освіти людьми з особливими потребами;

8) спостерігається поступове розростання ринку освітніх послуг і розширення їх спектру;

9) освіта стає пріоритетним об'єктом фінансування в усіх розвинених країнах світу, має місце усвідомлення перспективності інвестицій в людський капітал;

10) у сфері управління освітою відбувається пошук розумного компромісу між централізацією і стандартизацією освіти, з одного боку, і повною автономією навчальних закладів, з іншого;

11) відбувається розвиток багаторівневої системи освіти, яка забезпечує більш широку мобільність в темпах навчання і у виборі здобувачами вищої освіти майбутньої спеціальності. Вона формує здатність і прагнення освоювати на базі отриманої університетської освіти нові спеціальності та професії;

12) для освітнього процесу ЗВО характерно потужне збагачення сучасними інформаційними технологіями та інтенсивний розвиток дистанційних форм навчання здобувачів вищої освіти;

13) посилюються процеси інтеграції всіх закладів вищої освіти в систему провідних університетів. Відбувається також об'єднання університетів з промисловими комплексами. В результаті формується база для наукових досліджень та адресної підготовки унікальних фахівців для сучасних фірм і підприємств;

14) регулярно оновлюються мета, зміст і технології вищої професійної освіти, здійснюється коректування навчальних програм з урахуванням науково-інформаційних досягнень та вимог сучасної світової економіки;

15) значного поширення набувають нововведення при збереженні національних традицій і національної ідентичності країн і регіонів. В силу цього освітній простір стає полікультурним і соціально орієнтованим на розвиток людини і цивілізації в цілому.

Розглянуті світові тенденції розвитку освіти мають досить загальний характер. У той же час для розвитку кожного виду і рівня освіти мають місце і свої специфічні тенденції, обумовлені їх власними цілями, особливостями, характером здійснення і новими соціальними вимогами до рівня підготовки відповідних випускників.

Для вищої освіти України першим кроком інтеграції в європейську освітню систему було приєднання до Болонських угод.

«Болонським» прийнято називати процес створення країнами Європи **єдиного освітнього простору**. Його початок було покладено підписанням в **1999 р.** в Болоньї (Італія) **Болонської декларації**, в якій були сформульовані основні цілі,

що ведуть до досягнення сумісності і, в кінцевому рахунку, гармонізації національних освітніх систем вищої освіти в країнах Європи.

**Україна приєдналася** до Болонського процесу у травні **2005 року** на Бергенській зустрічі міністрів освіти європейських країн.

**Основними цілями загальноєвропейського процесу були:**

- побудова європейської зони вищої освіти, як ключового напрямку розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування;
- формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу Європи; підвищення престижності у світі європейської вищої школи;
- забезпечення конкурентоспроможності європейських вишів з іншими системами освіти в боротьбі за здобувачів вищої освіти, фінанси, вплив; досягнення більшої сумісності національних систем вищої освіти; підвищення якості освіти;
- підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейського культурного простору, де університети розглядаються як носії європейської свідомості.

Україна на сьогоднішній день впровадила **сім ключових положень** європейської освіти:

1. Прийняття системи порівнянних ступенів, в тому числі, через впровадження додатка до диплому для забезпечення можливості працевлаштування громадян і підвищення міжнародної конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти.

2. Введення двоциклового навчання: доступеневого та післядипломного.

3. Впровадження європейської системи кредитів для сприяння більшій мобільності здобувачів вищої освіти, що також забезпечує право вибору дисциплін здобувачем вищої освіти. За основу запропоновано прийняття ECTS (European Credit Transfer System), зробивши її накопичувальною системою, здатною працювати в рамках концепції «навчання протягом усього життя».

4. Суттєво розвинути мобільність здобувачів вищої освіти; розширити мобільність викладацького та іншого персоналу.

5. Сприяння європейському співробітництву в забезпеченні якості з метою вироблення порівняльних критеріїв і методологій.

6. Впровадження в кожному ЗВО систем контролю якості освіти та залучення до зовнішнього оцінювання діяльності навчальних закладів здобувачів вищої освіти і роботодавців.

7. Гармонізація необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, особливо в області розвитку навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, схем мобільності та інтегрування навчальних планів, практичної підготовки і проведення наукових досліджень.

Країни приєднуються до загальноєвропейського освітнього простору на добровільній основі через підписання відповідної декларації.

До раніше сформульованих положень додаються:

- введення аспірантури в загальну систему вищої освіти в якості третього рівня;
- надання «європейського виміру» вищій освіті (її орієнтація на загальноєвропейські цінності);
- підвищення привабливості, конкурентоспроможності європейської освіти;
- реалізація соціальної ролі вищої освіти, її доступність;
- розвиток системи додаткової освіти, так званна «освіта протягом усього життя»).

Україна активно впроваджує вимоги єдиного європейського освітнього стандарту, тому що:

- українська освітня система має європейське коріння;
- на Євросоюз припадає більша частина української зовнішньої торгівлі та інших зовнішньоекономічних зв'язків; ці зв'язки реалізуються, насамперед, людьми з вищою освітою: якщо їх підготовку можна порівняти, то зв'язки налагоджувати і підтримувати легше;
- європейські країни значно випередили Україну у використанні інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, тому приєднання до єдиного освітнього простору дозволяє країні швидше скоротити цей розрив.

Навчання та організація освітнього процесу у вітчизняних закладах вищої освіти має здійснюватись згідно **Закону України від 01.07.2014р. №1556-VII «Про вищу освіту»** (із змінами і доповненнями):  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

Цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу із закладами вищої освіти на принципах їх автономії, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

**Закон містить 79 статей у 14 розділах, а також 7 пунктів у розділі XV «Прикінцеві та перехідні положення»:**

Розділ I. Загальні положення

Розділ II. Рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти

Розділ III. Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти

Розділ IV. Управління у сфері вищої освіти

Розділ V. Забезпечення якості вищої освіти

Розділ VI. Вищі навчальні заклади

Розділ VII. Управління вищим навчальним закладом

Розділ VIII. Доступ до вищої освіти, прийом, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах

Розділ IX. Організація освітнього процесу

Розділ X. Учасники освітнього процесу

Розділ XI. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах

Розділ XII. Фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти

Розділ XIII. Міжнародне співробітництво

Розділ XIV. Контроль у сфері вищої освіти

Розділ XV. Прикінцеві та перехідні положення.

### Практична частина

Ознайомитись з текстом Закону України від 01.07.2014р. №1556-VII «Про вищу освіту» та виконати наступні завдання:

**Завдання 1:** З'ясувати, яка структура має бути у закладі вищої освіти та функції його структурних підрозділів. Скласти структурну схему управління в університеті (ОНТУ).

**Завдання 2:** Зробити порівняльний аналіз різних освітніх рівнів навчання (бакалавр і магістр) та заповнити таблицю 1:

Таблиця 1 – Основні показники різних освітніх рівнів навчання

Показники	Бакалавр	Магістр
Тривалість навчання, років		
Кількість кредитів, годин		
Основні компетенції		

**Завдання 3:** Як формуються органи студентського самоврядування і якими правами вони наділені щодо організації навчального процесу? Як саме ви реалізуєте під час навчання своє право вирішувати питання отримання освіти і організації побуту? Наведіть власні приклади застосування цього права.

**Завдання 4:** Що може бути підставою для відрахування здобувача вищої освіти із закладу? Чи може зберігатися місце навчання здобувача освіти, якщо він за договором (в рамках академічної мобільності) навчається за межами України? Відповідь аргументуйте посиланням на відповідну статтю Закону.

**Завдання 5:** Випишіть, які форми організації освітнього процесу, передбачені Законом? На прикладі силабусу з будь-якої дисципліни, що викладається в закладі вищої освіти, визначте розподіл годин, який передбачено на різні форми навчання.



**Контрольні запитання:**

1. Які основні принципи європейської освітньої системи?
2. Що таке «людський капітал» і як його потрібно розвивати?
3. В чому полягає демократизація системи освіти?
4. Які нові форми освітніх послуг з'явилися в Україні протягом останнього десятиліття?
5. Завдяки яким змінам у вищій освіті став реалізовуватись принцип академічної мобільності?
6. Які кардинальні нововведення очікують українську базову (шкільну) освіту найближчим часом? Як це вплине на рівень вищої освіти?
7. В чому полягає самостійність закладів вищої освіти в здійсненні освітніх послуг?
8. Як працює система забезпечення якості вищої освіти?
9. Як реалізується принцип багаторівневого навчання? Наведіть приклад.
10. Охарактеризуйте основні вимоги до науково-педагогічних працівників для здійснення високоякісної підготовки майбутніх фахівців.

**Практичне заняття №2****Тема: «МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ, ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТА  
УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ПРОГРАМАМИ»**

**Мета:** ознайомитись із структурою освітньої програми; методикою її створення; порядком розробки та затвердження; визначити заходи контролю за наданням освітніх послуг.

**Теоретична частина**

**Освітня програма (ОП) вищої освіти** – комплекс взаємопов'язаних навчально-методичних документів, що регламентують цілі, очікувані результати, зміст, умови та технології реалізації освітнього процесу, систему оцінки якості підготовки майбутнього фахівця.

Освітня програма вищої освіти **повинна забезпечити:**

- реалізацію вимог відповідного державного стандарту в освітній та науковій діяльності конкретного закладу з урахуванням особливостей його науково-освітньої школи і актуальних потреб ринку праці;
- якість вищої освіти в окремому закладі на рівні не нижче встановленого вимогами відповідного стандарту;
- основу для об'єктивної оцінки фактичного рівня досягнення обов'язкових результатів освіти здобувачів вищої освіти на всіх етапах їх навчання;

– основу для об'єктивної оцінки і самооцінки освітньої та наукової діяльності окремого закладу вищої освіти.

Таким чином, освітня програма виступає головним інструментом організації, реалізації та оцінки результатів освітнього процесу в конкретному ЗВО.

**До складу документації** освітньої програми входять:

- 1) загальна характеристика освітньої програми;
- 2) навчальний план;
- 3) календарний навчальний графік;
- 4) силабуси;
- 5) програми практик;
- 6) фонди оціночних засобів;
- 7) методичні матеріали;
- 8) характеристика наукового середовища ЗВО (в частині, що стосується реалізації даної ОП);
- 9) характеристики кадрових і матеріально-технічних умов реалізації ОП.

Крім цього, до складу освітньої програми за рішенням організації можуть бути включені й інші матеріали.

У **загальній характеристиці** освітньої програми вказуються:

- кваліфікація, що присвоюється випускникам;
- вид професійної діяльності, до якої готуються випускники;
- спрямованість (профіль) освітньої програми;
- відомості про професорсько-викладацький склад, необхідний для реалізації освітньої програми;
- заплановані результати освоєння освітньої програми (компетенції здобувачів вищої освіти, встановлені освітнім стандартом, а також заплановані результати навчання з кожної дисципліни (модулю) і практики – знання, вміння, навички і оволодіння діяльністю, що характеризують етапи формування компетенцій і забезпечують досягнення запланованих результатів освоєння освітньої програми.

**Організацію та зміст** навчального процесу **визначають** робочий навчальний план і силабуси (навчальні програми) дисциплін.

У **робочому навчальному плані** вказується перелік дисциплін (модулів), практик, атестаційних випробувань, підсумкової (державної підсумкової) атестації здобувачів вищої освіти, інших видів навчальної діяльності із зазначенням їх обсягу в залікових одиницях, послідовності і розподілу за періодами навчання. У навчальному плані виділяється обсяг роботи здобувачів освіти у взаємодії з викладачем (аудиторні заняття) за видами навчальних занять і самостійної роботи здобувачів освіти в академічних годинах. Для кожної дисципліни і практики вказується форма проміжної атестації здобувачів освіти.

У календарному навчальному графіку вказуються періоди здійснення видів навчальної діяльності і періоди канікул.

**Силабус** дисципліни включає в себе:

Титульний аркуш, у якому зазначено:

- назву компонента дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)
- найменування дисципліни;
- за яким шифром та найменуванням галузі знань навчаються здобувачі освіти;
- за яким кодом та найменуванням спеціальності навчаються здобувачі освіти;
- за якою освітньо-професійною програмою навчаються здобувачі освіти;
- вказівка на ступінь освіти (бакалавр, магістр).

1. Загальні положення:

- назва кафедри;
- посилання на профайли викладачів, які склали даний силабус;
- обсяг дисципліни у кредитах із зазначенням кількості академічних годин, виділених на аудиторну роботу здобувачів вищої освіти з викладачем (за видами навчальних занять) і на самостійну роботу здобувачів освіти, при цьому обсяг дисципліни повинен відповідати робочому навчальному плану і не суперечити вимогам освітнього стандарту;

- посилання на розклад занять.

2. Анотація освітнього компоненту.

3. Мета освітнього компоненту з указанням на те, що повинен вміти і знати здобувач освіти після вивчення дисципліни.

4. Компетентності та програмні результати навчання: інтегральна компетентність; загальні компетентності; спеціальні (фахові, предметні) компетентності; програмні результати навчання у відповідності до наведених у освітньо-професійній програмі.

5. Інформаційний обсяг освітнього компоненту: перелік лекційних, практичних, лабораторних занять, завдань до самостійної роботи з указанням тем і розподілу годин для здобувачів освіти денної та заочної форм навчання.

6. Система оцінювання та вимоги, де вказано яким чином відбувається контроль успішності навчання здобувача освіти (поточний та підсумковий контроль знань) та приводиться таблиця нарахування оціночних балів відповідно до виду роботи, що підлягає контролю, а також наводяться критерії оцінювання програмних результатів навчання здобувачів освіти по кожному виду занять.

7. Засоби діагностики успішності навчання, де вказуються методи навчання, які використовуються у процесі проведення занять, а також самостійних робіт за освітніми компонентами, наприклад, лекційні заняття, лабораторні роботи, практичні заняття, самостійна робота.

8. Інформаційні ресурси, де наведені базові (основні) та додаткові ресурси, у т.ч. з посиланням на інтернет-ресурси.

9. Політика освітнього компоненту, де зазначено, що *Політика всіх освітніх компонент в ОНТУ є уніфікованою та визначена з урахуванням законодавства України, Корпоративного кодексу ОНТУ, Кодексу академічної доброчесності ОНТУ, Положення про організацію освітнього процесу ОНТУ, Положення про порядок перезарахування результатів навчання (навчальних дисциплін) в ОНТУ, вимог ISO 9001:2015 та роботодавців* (з посиланням на відповідні інтернет-ресурси).

Силабус підписується викладачами, які його розробили, завідуючим кафедри та гарантом освітньо-професійної програми.

Освітні стандарти та інструктивні документи Міністерства освіти та науки особливу увагу звертають на **організацію практик** і їх методичний супровід.

Згідно з цими документами **програма практики** включає в себе:

- зазначення виду практики, способу і форми її проведення;
- перелік планованих результатів навчання при проходженні практики, узгоджених з планованими результатами засвоєння освітньої програми;
- зазначення місця практики в структурі освітньої програми;
- зазначення обсягу практики в залікових одиницях і її тривалості в тижнях або в академічних годинах;
- зміст практики;
- зазначення форм звітності з практики;
- оціночні засоби для проведення проміжної атестації здобувачів вищої освіти за результатами проходження практики;
- перелік навчальної літератури та ресурсів мережі Інтернет, необхідних для проведення практики;
- перелік інформаційних технологій, що використовуються при проведенні практики, включно перелік програмного забезпечення та інформаційних довідкових систем (за необхідності);
- опис матеріально-технічної бази, необхідної для проведення практики.

З метою контролю засвоєння освітньої програми, передбачено використання оціночних методів, як для окремих дисциплін, так і для підсумкової (державної підсумкової) атестації.

**Фонд оціночних методів** для проведення проміжної атестації здобувачів вищої освіти з дисципліни або практики, що входить до складу відповідної робочої програми дисципліни або програми практики, включає в себе:

- перелік компетенцій з зазначенням етапів їх формування в процесі засвоєння освітньої програми;
- опис показників і критеріїв оцінювання компетенцій на різних етапах їх формування, опис шкал оцінювання;
- типові контрольні завдання або інші матеріали, необхідні для оцінки знань, умінь, навичок і (або) досвіду діяльності, що характеризують етапи формування компетенцій в процесі освоєння освітньої програми;

– методичні матеріали, що визначають процедури оцінювання знань, умінь, навичок і (або) досвіду діяльності, що характеризують етапи формування компетенцій.

Для кожного результату навчання з дисципліни або практики заклад вищої освіти визначає показники і критерії оцінювання створення компетенцій на різних етапах їх формування, рейтинги і процедури оцінювання.

Організація самостійно розробляє і затверджує освітню програму.

Кожен компонент освітньої програми розробляється у формі єдиного документа або комплекту документів.

Порядок розробки і затвердження освітніх програм встановлюється організацією і прописується внутрішніми нормативними документами закладу вищої освіти.

Освітня програма розробляється в суворій відповідності з освітнім стандартом. Вона складається з обов'язкової частини і частини, що формується учасниками освітніх відносин (далі відповідно – базова частина і варіативна частина).

**Базова частина освітньої програми** є обов'язковою незалежно від спрямованості освітньої програми, забезпечує формування у здобувачів вищої освіти компетенцій, встановлених освітнім стандартом, і включає в себе:

- дисципліни (модулі) і практики, встановлені освітнім стандартом (при наявності таких дисциплін (модулів) і практик);
- дисципліни (модулі) і практики, встановлені закладом вищої освіти;
- підсумкову (державну підсумкову) атестацію.

**Варіативна частина** освітньої програми спрямована на розширення і поглиблення компетенцій, встановлених освітнім стандартом, а також на формування у здобувачів вищої освіти компетенцій, встановлених ЗВО додатково до компетенцій, встановлених освітнім стандартом (в разі встановлення організацією зазначених компетенцій), і включає в себе дисципліни (модулі) і практики, встановлені окремим закладом.

Зміст варіативної частини формується відповідно до спрямованості освітньої програми.

Обов'язковими для засвоєння є дисципліни (модулі) і практики, що входять до складу базової частини освітньої програми, а також дисципліни (модулі) і практики, що входять до складу варіативної частини освітньої програми.

При реалізації освітньої програми ЗВО забезпечує здобувачам вищої освіти можливість освоєння факультативних і обов'язкових дисциплін у порядку, встановленому локальним нормативним актом закладу.

При забезпеченні інклюзивної освіти інвалідів та осіб з обмеженими можливостями, організація включає в освітню програму спеціалізовані адаптаційні дисципліни (модулі).

Робочий навчальний план розробляється факультетом (навчально-науковим інститутом), обговорюється на засіданні Вченої ради факультету (інституту) і затверджується протоколом. Перевірку робочого навчального плану здійснює навчально-методичне керівництво.

**Затверджується навчальний план** підписом ректора ЗВО на титульному аркуші з обов'язковим зазначенням дати затвердження і печаткою.

Документи освітньої програми повинні підлягати періодичному оновленню, з урахуванням розвитку науки, культури, економіки, техніки, технологій і соціальної сфери. Терміни поновлення компонентів освітньої програми встановлюються закладом вищої освіти. Як правило, робочий навчальний план розробляється на весь період навчання (бакалаврат – 4 роки, магістратура – 1,5 або 2 роки).

Інформація про освітню програму розміщується на офіційному сайті закладу вищої освіти у мережі Інтернет.

### **Практична частина**

На інтернет-ресурсі закладу вищої освіти (Головна сторінка) знайдіть «Освітню програму магістра» відповідного напрямку підготовки в розділі «Публічна інформація». Ознайомившись з програмою, виконайте наступні завдання:

**Завдання 1:** Визначте напрям підготовки, галузь знань та термін навчання відповідної освітньої програми.

**Завдання 2:** Випишіть, які дисципліни, згідно ОПП, відносяться до нормативних. Зробіть особистий навчальний план, включаючи до нього нормативні та вибіркові дисципліни за власним обранням.

**Завдання 3:** Визначте питання щодо практичної підготовки: які види практики передбачені; скільки тривалість кожного етапу практичної підготовки; скільки відводиться годин загалом на практичну підготовку.

**Завдання 4:** З'ясуйте, які оціночні методи можуть використовуватись для контролю засвоєння освітньої програми як для окремих дисциплін, так і для підсумкової (державної) атестації.

### **Контрольні запитання:**

1. Яка документація входить до освітньої програми спеціальності?
2. В якому документі вказано терміни та тривалість канікулярного періоду здобувачів освіти?
3. Які вимоги ставляться до професорсько-викладацького складу для реалізації освітньої програми?
4. При акредитації спеціальності, що є головним інструментом оцінки результатів освітнього процесу?
5. З яких частин складається освітня програма? Яка самостійність надана ЗВО при її складанні?

6. Охарактеризуйте порядок затвердження та термін дії навчальних планів.
7. Проаналізуйте свій навчальний план на поточний семестр і визначте базову частину дисциплін.
8. З яких розділів складається силабус навчальної дисципліни та яка його мета?
9. Враховуючи ваш досвід, розкажіть як здійснюється державна підсумкова атестація у бакалаврів?
10. З чого складається фонд оціночних методів?

### Практичне заняття №3

#### Тема: «ЛЕКЦІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: МЕТОДИКА І ПІДГОТОВКА ЇЇ ПРОВЕДЕННЯ»

**Мета:** з'ясувати, які функції проведення лекції, засвоїти види лекцій та особливості їх методик; навчитись самостійно розробляти лекцію з урахуванням вимог до її структури та змісту.

#### Теоретична частина

Серед різноманітних форм навчальної роботи у закладі вищої освіти важливе місце належить лекції.

**Навчальна лекція** (лат. *lectio* - читання) – логічно завершений, науково-обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочністю та демонструванням дослідів.

Лекція тісно пов'язана з усіма іншими формами організації навчально-виховної роботи – семінарськими, практичними заняттями, лабораторними роботами.

**Функції лекції.** Будучи формою навчання у вищій школі, лекція виконує певні функції:

- інформаційна (передбачає передавання адаптованої для здобувачів вищої освіти інформації);
- орієнтовна (розкриває виникнення теорій, ідей: коли, ким вони вивчалися, якими причинами спонукались; список рекомендованої до лекції літератури);
- пояснювальна, роз'яснювальна (передбачає розкриття сутності наукових понять, їх визначень, тлумачення кожного слова, що належать до структури визначення);

- переконувальна (полягає у використанні аргументації, логічної доказовості, на основі чого усвідомлюється наукова інформація, що стає базою для формування у здобувачів вищої освіти наукових поглядів і переконань);
- систематизуюча (передбачає структурування всього масиву знань з певної дисципліни);
- стимулююча (спрямована на пробудження інтересу до навчальної інформації з певної науки);
- виховна і розвиваюча (передбачає оцінювання явищ, фактів, процесів, які розглядаються на лекції, розвиток мислення, уваги, уяви, пам'яті та інших пізнавальних здібностей).

**Лекції повинні відповідати таким вимогам:**

- науковість, інформаційність, доказовість і аргументованість, емоційність викладу інформації;
- активізація мислення слухачів через запитання для роздумів;
- чітка структура і логіка розкриття інформації;
- методичне оброблення, тобто виведення головних думок і положень, висновків, повторення їх в різних формулюваннях;
- виклад доступною і зрозумілою мовою;
- моральність змісту лекції та викладача;
- використання аудіовізуальних дидактичних матеріалів тощо.

**Види лекцій.** Лекції класифікують за кількома критеріями:

**1. За дидактичними завданнями** лекції поділяють на:

- вступні;
- тематичні;
- настановчі;
- оглядові;
- заключні.

**Вступна лекція** зорієнтована на те, щоб надати здобувачами вищої освіти загальне уявлення про завдання і зміст усієї навчальної дисципліни, розкрити її структуру і логіку розвитку окремої галузі науки, техніки, культури, взаємозв'язок з іншими дисциплінами, а також сприяти зацікавленості предметом. На такій лекції важливо розкрити значення дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста, її зв'язок з іншими навчальними дисциплінами. Окрім того, вступна лекція повинна орієнтувати здобувачів вищої освіти на те, як слід слухати лекції, як їх конспектувати, як працювати над першоджерелами, які теми курсу вивчати самостійно. Зміст настанов викладача визначається тим, на якому курсі читається ця лекція.

**Настановчу лекцію** використовують для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання. На такій лекції, окрім розкриття предмета навчального курсу, методів його дослідження, визначення основних проблем курсу, його особливостей і труднощів, роблять детальний огляд наявних підручників та навчальних



посібників, дають методичні поради здобувачам вищої освіти з питань, як самостійно працювати над курсом.

**Тематична лекція** передбачає розкриття певної теми навчальної програми дисципліни.

**Оглядову лекцію** нерідко читають перед або під час виробничої практики. Головне її завдання полягає в забезпеченні належного взаємозв'язку і наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями та навичками здобувачів вищої освіти. Оглядові лекції читають також здобувачам вищої освіти перед виконанням кваліфікаційних робіт або складанням державних іспитів, абітурієнтам – перед вступними іспитами, здобувачам вищої освіти – заочникам.

У **завершальній лекції** підбивають підсумки вивченого матеріалу з предмету шляхом виділення вузлових питань лекційного курсу і зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання і майбутньої професійної діяльності здобувачів вищої освіти. Спеціальним завданням такої лекції є стимулювання інтересу здобувачів вищої освіти до глибокого вивчення предмета, визначення методів самостійної роботи в певній галузі.

**2. За способом викладу навчального матеріалу** виокремлюють такі види лекції:

- проблемні лекції;
- лекції-візуалізації;
- бінарні лекції або лекції-дискусії;
- лекції із заздальгідь запланованими помилками;
- лекції прес-конференції.

**Проблемна лекція** належить до активних методів навчання. На відміну від інформаційної лекції, на якій здобувачі вищої освіти отримують готову інформацію, яку необхідно запам'ятати. На проблемній лекції нове подається як невідоме, яке необхідно «відкрити». Викладач, створивши проблемну ситуацію, спонукає здобувачів вищої освіти до пошуків її розв'язання, крок за кроком підводячи до цілі. В умові поданої проблемної задачі є суперечності, які потрібно знайти і розв'язати. Проблемні лекції сприяють розвитку теоретичного мислення, пізнавального інтересу до предмета, забезпечують професійну мотивацію, корпоративність.

**Лекція-візуалізація** (лат. *visualis* – зоровий) виникла як результат пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Викладач на такій лекції використовує демонстраційні матеріали, форми наочності, які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістовної інформації. Підготовка такої лекції полягає у реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для подання здобувачам вищої освіти через технічні засоби. Читання її зводиться до вільного, розгорнутого коментування підготовлених матеріалів. У візуальній лекції важливі візуальна логіка, ритм подачі

матеріалу, його дозування, майстерність і стиль спілкування викладача з аудиторією.

**Бінарна лекція або лекція-дискусія** є продовженням і розвитком проблемного викладу матеріалу у діалозі двох викладачів. Моделюються реальні ситуації обговорення теоретичних і практичних питань двома спеціалістами, наприклад, представниками двох різних наукових шкіл чи теоретиком і практиком. Перевагами такої лекції є актуалізація наявних у здобувачів вищої освіти знань, необхідних для розуміння діалогу та участі у ньому. Наявність двох джерел змушує порівнювати різні точки зору, приймати якусь з них чи формувати власну. На такій лекції виховується культура дискусії, вміння вести діалог і приймати рішення.

**Лекція із задалегідь запланованими помилками** передбачає визначену кількість типових помилок змістового, методичного, поведінкового характеру, їх список викладач дає здобувачам вищої освіти на початку лекції. Завданням здобувачів вищої освіти є фіксування цих помилок на полях конспекту впродовж лекції. На розбір помилок викладач відводить 10-15 хвилин. Така лекція одночасно виконує стимулюючу, контрольну і діагностичну функції.

**На лекції прес-конференції** викладач пропонує здобувачам вищої освіти письмово поставити йому запитання стосовно заявленої теми. Протягом 2-3 хв здобувачі вищої освіти формулюють запитання і передають їх викладачеві. Така лекція читається як цільний текст, у процесі якого даються відповіді на запитання. Її задачі різняться від терміну проведення: на початку теми доцільно проводити для виявлення інтересів групи або потоку, їх установок, можливостей; в середині – для залучення здобувачів вищої освіти до вузлових моментів курсу і систематизації знань; наприкінці – для визначення розвитку засвоєного змісту лекції.

**Підготовка лекцій.** Рівень підготовки викладача до кожної лекції передусім визначається його науковою, методичною і загальною культурою. Однак, яким би високим не був рівень викладача, він зобов'язаний **готуватися до кожної лекції**. Зумовлено це тим, що наука інтенсивно розвивається, з'являються нові знання, якими потрібно поповнювати власний багаж. Удосконалюється постійно і методика викладання.

Лекція повинна бути структурована і містити: вступ, основну частину і висновки (ні загальну структуру лекції, ні її окремі частини не можна стандартизувати. Все залежить від творчості викладача).

**Вступ** має бути коротким і виразним. У ньому викладач зосереджує увагу здобувачів вищої освіти на предметі лекції, її цілях і завданнях, прикладному значенні. Важливо також викликати інтерес до навчального матеріалу, відновити у пам'яті здобувачів вищої освіти основний матеріал з попередніх лекцій, дати час підготуватися до сприймання лекції.

Більша частина лекції відводиться розкриттю основного змісту, передбаченого планом лекції.

Завершується виклад лекції висновками.

Ефективність лекції значною мірою залежить від чіткості та послідовності розгортання її змісту. Цьому сприяє **план**, який доцільно повідомити на початку лекції або наприкінці попередньої.

**Обсяг і зміст матеріалу** відбираються **відповідно до навчальної програми** або підручника чи посібника з навчальної дисципліни. Лекція не повинна охоплювати весь програмний матеріал з теми, щоб у здобувача вищої освіти не склалося враження, що конспект лекції є єдиним джерелом, потрібним для пізнання науки. Окрім того, перенасичена інформацією лекція послаблює процес запам'ятовування необхідних знань, перешкоджає формуванню у слухачів суб'єктивної системи знань. Тому частину програмного матеріалу слід виділити для **самостійного опрацювання**. При цьому важливо привчити здобувачів вищої освіти звертатися до програми навчальної дисципліни під час її вивчення.

У процесі підготовки до лекції викладач повинен з'ясувати співвідношення її змісту зі змістом наявних підручників чи навчальних посібників з дисципліни. Зміст лекції має ґрунтуватися на власному погляді викладача на матеріал, його самостійному трактуванні, а не дублюванні підручника чи посібника. Важливе також використання різних засобів унаочнення та демонстрування, які допомагають інтенсифікувати навчальний процес.

Запорукою ефективності лекції є вдало підібраний **фактичний матеріал**. Однак, перевантаження лекції фактами нерідко призводить до зниження її наукової цінності. Кількість фактичного матеріалу має визначатися кількістю узагальнень. Кожне узагальнення бажано підкріпити конкретним фактом.

Лекція покликана не тільки формувати у здобувачів вищої освіти основи знань з певної наукової галузі, а й визначати напрями, зміст та характер інших видів навчальних занять (семінарів, практичних занять, лабораторних робіт) та самостійної роботи. З огляду на це, лекції необхідно вибудовувати на матеріалі, який буде поглиблюватися і розширюватися на семінарських та лабораторно-практичних заняттях. Акцентувати слід на тій інформації, яка найнеобхідніша для майбутньої діяльності фахівця. Якщо потрібне тільки загальне ознайомлення з навчальним матеріалом, достатньо його розглянути на лекції, щоб сформувати певні професійні якості, вміння та навички, тоді доцільно винести матеріал на практичні заняття чи лабораторні роботи.

Підбираючи матеріал до лекції, викладач має продумати її зв'язок з попереднім та наступним матеріалом, вибудувати його так, щоб вся лекція, а також окремі її частини відповідали принципам дидактики вищої школи.

Завершення підготовки викладача до лекції має бути у певний спосіб оформлене: **конспект чи повний текст лекції**. Однак це певною мірою «прив'язує» викладача до записів під час лекції, викликає бажання прочитати її за цим матеріалом, не вносячи ніяких змін. Доцільніше готувати презентації лекційного матеріалу.

**Методика викладання лекцій**

Залежно від теми лекції, рівня здобувачів вищої освіти для розкриття її змісту використовують **індуктивний метод** (факти, приклади, які підводять до наукових висновків) або **дедуктивний** (пояснення загальних положень з наступним демонструванням можливості їх застосування на конкретних прикладах).

У педагогіці єдиної методики проведення лекцій не існує, однак, кожен викладач має дотримуватись **певних вимог**:

1. Доведення до здобувачів вищої освіти **мети лекції** і належне її мотивування. Це виховує в них вміння одразу, без зволікань, залучатися у процес слухання лекції.

2. **Доступність і науковість викладу**. Доступність передбачає врахування рівня здобувачів вищої освіти, їх індивідуальних особливостей, а науковість – розкриття причинно-наслідкових зв'язків, явищ, подій, проникнення в їх сутність, міждисциплінарні зв'язки тощо. Матеріал має бути цікаво побудований, щоб легко сприймався і усвідомлювався здобувачем вищої освіти. Викладач має відстежувати, що із сказаного ним і якою мірою сприйнято аудиторією, чи не виникли у слухачів запитання через недостатнє розуміння змісту лекції, невідповідність до її сприйняття; чи встигають вони усвідомити кожне нове положення, чи вміють поєднувати нову інформацію з попередньою.

3. **Включення механізму зворотнього зв'язку** дає змогу лектору не лише контролювати рівень сприймання, а й регулювати процес роздумів залежно від реального стану здобувача вищої освіти. Цього можна досягти вибірково опитуванням кількох осіб. Деколи його проводять у письмовій формі (5-10 хв), роздаючи всім здобувачам вищої освіти картки з найважливішими запитаннями, на які вони повинні відразу написати короткі відповіді, у Google-формі. Можна також використовувати з цією метою сучасні ігрові системи, наприклад, Kahoot.

4. **Повторення важливих теоретичних положень** дає змогу здобувачам вищої освіти не тільки записати основне, а й краще засвоїти весь матеріал. Такі повтори підвищують ймовірність запам'ятовування, а отже, і розуміння, систематизацію матеріалу, який базується на міцному фундаменті засвоєних фактів.

5. **Завершення кожного питання лекції підсумком** і мотивованим переходом до наступного. Виокремлення складових частин навчального матеріалу полегшує сприймання і запам'ятовування, допомагає краще усвідомити зв'язки між частинами цілого.

6. Вміння і здатність **змусити себе слухати**. Процес сприймання, розуміння і засвоєння лекційного матеріалу неможливий без уваги, що полягає в спрямованості та зосередженості психічної діяльності людини на певних об'єктах чи діях і відволіканні від усього іншого, стороннього.

7. **Емоційність викладу лекційного матеріалу** є засобом мобілізації та підтримання уваги здобувачів вищої освіти. Емоційність досягається насамперед чіткою, живою, образною, інтонованою мовою викладача, їй сприятимуть також афоризми, вдалі аналогії та цитати.

**8. Налагодження живого контакту.** Йдеться про вміння викладача тримати в полі свого зору кожного здобувача освіти, своєчасно і правильно реагувати на їх міміку, репліки, жести, вдало використовувати гумор та жарти. Такі засоби зближують викладача з аудиторією і сприяють створенню настрою для більш осмисленого сприймання змісту лекції.

**9. Створення проблемних ситуацій.** Усвідомлення здобувачами освіти проблеми налаштовує їх на її розв'язання, спонукає до роздумів, активізує їх пізнавальну діяльність. Викладач при цьому має змогу керувати перебігом мислень та обговорень здобувачів освіти.

Важливим питанням в роботі здобувача освіти під час лекції є **конспектування**. Воно корисне з огляду на те, що допомагає навчитися одночасно робити кілька справ: слухати, писати, аналізувати, розмірковувати; під час записів на лекції у здобувача освіти одночасно працює кілька аналізаторів – він слухає, дивиться, пише. Така комплексна діяльність сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та інтенсивнішому розвитку наукового мислення здобувача освіти.

Слухання лекцій буде ефективнішим, якщо здобувачі освіти самостійно заздалегідь готуватимуться до наступної лекції за підручником. Здобувачам освіти, особливо перших курсів, варто давати план кожної наступної лекції. Це активізує пізнавальні сили, сприяє зосередженню уваги.

Успіх лекції залежить і від деяких організаційних моментів: обладнання робочих місць викладача і здобувачів освіти, вдалого використання наочності і технічних засобів навчання, налагодження зворотного зв'язку, суворого дотримання регламенту занять тощо.

Лекція в навчальному процесі вищої школи займає домінуюче місце і вимагає від викладачів постійної праці над вдосконаленням методики її читання. А це можливо за умови, що викладачі постійно перебуватимуть у пошуках, вивчатимуть передовий досвід і творчо використовуватимуть його у своїй практичній діяльності.

### **Практична частина**

Запропонуйте та розробіть власний проєкт лекції з будь-якої дисципліни, але з дотриманням всіх вимог до структури та змісту лекції. Підготуйте розроблену лекцію у вигляді презентації та захистіть її, представляючи матеріал студентській аудиторії.

**Увага!** Завдання потребує певної підготовки, тому видається на попередньому занятті та виконується індивідуально.

**Завдання 1:** Визначити вступну частину лекції, де повинні бути вказані:

- тема лекції;
- мета лекції (розвиваюча; виховна; конкретні цілі завдання: здобувачі освіти повинні знати...; здобувачі освіти повинні вміти...);
- план: найменування основних питань, що мають бути розглянуті на лекції.

**Завдання 2:** Характеристика рекомендованої літератури, необхідної для організації самостійної роботи здобувачів освіти.

Якщо тема лекції не вступна (не перша у вивченні курсу), то необхідна ретроспекція-нагадування про питання, розглянуті на минулій лекції, зв'язок її з новим матеріалом, вказівка на її роль, місце і значення в данній дисципліні, а також в системі інших наук.

**Завдання 3:** Розробити основну частину лекції – виклад змісту лекції відповідний запропонованому плану. Ця частина визначається видом лекції та включає і розкриває її тему завдяки теоретичному і фактичному матеріалу, його аналізу і оцінці.

**Завдання 4:** Сформулювати заключну частину лекції, яка має містити висновки – підведення загального підсумку лекції, повторення основних її положень, узагальнення матеріалу та відповіді на запитання здобувачів освіти.

**Завдання 5:** Розробити завдання для самопідготовки (наприклад, оголосити тему наступної лекції і запропонувати самостійно підготуватись до неї), для цього необхідно навести список літератури, рекомендованої для самопідготовки.

**Завдання 6:** Розроблену лекцію представте у вигляді презентації, де будуть відображенні всі завдання та захистіть її під час практичного заняття.

### **Контрольні запитання:**

1. Яке місце займає лекція в організації навчально-виховної роботи в закладах вищої освіти?
2. Як поділяються лекції за дидактичними завданнями?
3. Наведіть приклад з власного досвіду щодо відвідання різних видів лекцій. Аргументуйте за якими ознаками зробили свій вибір.
4. В чому полягає основна методологічна задача бінарної лекції та як організувати її проведення?
5. Охарактеризуйте загальну структуру лекції.
6. З яким документом узгоджується зміст кожної навчальної лекції у ЗВО? Скільки питань має містити план лекції?
7. Які основні вимоги ставляться до методики викладання лекції?
8. Запропонуйте власні прийоми під час читання лекції для налагодження інтерактивного спілкування зі здобувачем освіти.
9. Чи необхідно конспектування лекції під час її проведення? Якщо темп викладання швидкий, які ще додаткові матеріали повинен підготувати викладач?

### **Практичне заняття №4**

**Тема: «МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ У ВИЩІЙ ШКОЛІ»**

**Мета:** ознайомитись з організацією та проведенням різних форм навчальних занять; згідно методичних рекомендацій самостійно розробити практичне заняття для дисципліни.

### Теоретична частина

Існують різні форми навчальних занять, серед яких основними є практичні заняття, лабораторні роботи та семінарські заняття.

**Практичне заняття** (лат. *practicos* - діяльний) – форма навчального заняття, під час якої викладач організовує для здобувачів освіти аналіз окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує навички і вміння їх практичного застосування, через індивідуальне виконання відповідно сформульованих завдань.

#### Основні завдання практичних занять:

- поглиблення та уточнення знань, здобутих на лекціях і в процесі самостійної роботи;
- формування інтелектуальних навичок і вмінь планування, аналізу й узагальнень, опанування навичок організації професійної діяльності;
- накопичення первинного досвіду організації виробництва та технікою управління ним;
- оволодіння початковими навичками керівництва, менеджменту та самоменеджменту.

Найважливішим елементом практичного заняття є **навчальна задача** (проблема), запропонована для вирішення. Викладач, підбираючи приклади (завдання і логічні завдання) для практичного заняття, повинен представляти дидактичну мету: прищеплення яких навичок і вмінь стосовно кожної задачі; встановити, яких зусиль від здобувачів освіти вона потребує, в чому має проявитися творчість кожного при вирішенні даного завдання.

**Структура практичного заняття:** попередній контроль знань, навичок і вмінь здобувачів освіти; формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю здобувачів освіти; розв'язування завдань та їх обговорення; рішення контрольних завдань, їх перевірка та оцінювання.

Хоча на практичних заняттях відпрацьовують теми, за якими було прочитано лекції, доцільно, щоб на цих заняттях невелика теоретична частина передувала практичній. Це спрямовує здобувачів освіти на науковий підхід до виконання практичних робіт, підвищує їх якість.

У процесі проведення практичних занять використовують різні методи навчання. Оскільки головне завдання цього виду навчальної роботи – формування навичок та вмінь, то основними мають бути різноманітні вправи (підготовчі,

пробні, за зразком, тренувальні, практичні, графічні, технічні, усні, письмові, творчі та ін.).

**Практичні заняття** мають відповідати наступним **вимогам**:

- розуміння з боку здобувачів освіти необхідності володіти базовими теоретичними знаннями;
- усвідомлення необхідності вироблення навичок і вмінь, що мають професійну спрямованість;
- забезпечення оптимальних умов для формування навичок і вмінь (санітарно-гігієнічних, дидактичних, виховних);
- навчання здобувачів освіти раціональним методам оволодіння навичками і вміннями;
- забезпечення самостійної діяльності кожного здобувача освіти;
- дотримання систематичності та логічної послідовності у формуванні навичок і вмінь здобувачів освіти;
- розроблення завдань для практичних занять з чіткою професійною спрямованістю;
- широке включення в систему практичних занять творчих завдань;
- систематичний контроль за виконанням практичних завдань;
- постійне заохочення практичної навчальної діяльності здобувачів освіти.

Практичні заняття, незалежно від їх конкретних особливостей, значною мірою забезпечують відпрацювання навичок та вмінь прийняття практичних рішень у реальних умовах професійної діяльності, що мають у своїй основі теоретичний характер.

**Лабораторні роботи** (*лат. labor - праця*) – форма навчального заняття, на якому здобувачі освіти під керівництвом науково-педагогічного працівника особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки та підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, засвоюють методику експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Проведення лабораторних робіт потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій із використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні установки, макети тощо). Інколи лабораторні роботи доцільно проводити безпосередньо на виробництві, в умовах реального професійного середовища.

**Структура лабораторної роботи:** проведення поточного контролю підготовленості здобувачів освіти до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед науково-педагогічним працівником.



У процесі організації та проведення лабораторних робіт викладачу **необхідно акцентувати увагу** на наступних аспектах:

- змістовність лабораторних робіт;
- забезпечення лабораторій, кабінетів новітнім обладнанням, яке відповідає, технологіям сучасного виробництва;
- забезпечення матеріалами, реактивами, приладами, пристроями;
- забезпечення самостійності здобувачів освіти під час виконання лабораторних робіт;
- дотримання правил техніки безпеки.

**Плани, технологію та методику** проведення практичних і лабораторних робіт розробляють відповідні кафедри. Кількість годин на заняття з окремої дисципліни визначено навчальним планом, перелік тем практичних та лабораторних занять – силабусом дисципліни.

Кількість здобувачів освіти на лабораторній роботі не повинна перевищувати половини академічної групи. Кожен здобувач освіти має самостійно виконати всі лабораторні роботи і оформити їх результати. На практичних заняттях, як правило, присутня вся академічна група.

Виконання практичних занять і лабораторних робіт оцінює науково-педагогічний працівник. **Підсумкові оцінки** за виконання таких робіт враховують під час визначення семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

**Семінар** – вид навчальних занять практичного характеру, спрямованих на поглиблення, розширення, деталізацію і закріплення теоретичного матеріалу. Семінарські заняття сприяють активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти, формуванню самостійності суджень, умінню відстоювати власні думки, аргументувати їх на основі наукових фактів. Вони сприяють оволодінню фундаментальними знаннями, допомагають розвивати логічне мислення, формувати переконання, оволодівати культурою толерантності, активно впливати на соціальне становлення особистості.

У сучасній вищій школі семінарським заняттям належить значна частина навчального часу, особливо з дисциплін соціально-економічного і гуманітарного циклів. Виокремлюють три різновиди семінарських занять:

- просемінари;
- дослідницькі семінари;
- спецсемінари.

**Просемінари** мають передувати власне семінарам, відігравати вступну, підготовчу роль. Вони передбачають аудиторну роботу здобувачів освіти під керівництвом викладача, спрямовану на оволодіння навичками і вміннями самостійної роботи з підготовки до безпосередньої участі в семінарах.

Отже, головна функція просемінарів – оволодіння технологією, методикою і технікою роботи на власне семінарах з урахуванням навчальної дисципліни.

Просемінари зазвичай проводять на початку вивчення навчального курсу, у програмі якого заплановано певну кількість годин на семінарські заняття.

**Семінари** – вищий рівень організації навчальної діяльності. Цією організаційною формою навчання передбачено підвищення пізнавальної активності здобувачів освіти.

Технологія організації та проведення семінарських занять передбачає попереднє визначення науково-педагогічним працівником теми, основних питань, які винесено на обговорення, ознайомлення зі списком літератури для опрацювання та методичними рекомендаціями щодо систематизації результатів цієї роботи.

Безпосередньо на семінарських заняттях обговорюють основні проблеми теми, проводять дискусію, заохочують активність здобувачів освіти, підводять підсумки, оцінюють діяльність здобувачів освіти. Загалом семінари мають забезпечувати інтелектуальний розвиток здобувачів освіти та формувати у них пізнавальну активність.

У процесі організації та перебігу семінарських занять важливо забезпечити оптимальні умови для спілкування на рівні «викладач – здобувач освіти» на засадах демократизму і толерантності. Лише за умов вільного висловлювання власних думок, їх наукового обґрунтування активізується процес творчого пізнання, формуються пізнавальні і соціальні мотиви навчання.

Після завершення навчання фахівці долучаються до активної виробничої і соціальної діяльності, яка відбуватиметься в соціальному середовищі. Це вимагає від особистості толерантності та вміння обстоювати власні позиції, погляди на ту чи іншу проблему з позицій наукових законів і здорового глузду.

Важливу роль у формуванні професійної зрілості здобувачів освіти відіграють **дослідницькі семінари**, що є вищою сходинкою навчальної діяльності. Вони спрямовані на формування у здобувачів освіти навичок та вмінь проведення наукових досліджень.

**Спецсемінари** зазвичай проводять на старших курсах. Кафедри затверджують і розробляють їх тематику, складають відповідні програми з чітким визначенням вузлових тем, основної літератури.

Обсяг занять залежить від обсягу та важливості загальної теми, кількості здобувачів освіти у групі. На вступному занятті науково-педагогічний працівник акцентує увагу здобувачів освіти на важливості теми, ознайомлює з організацією роботи над нею, дає методичні рекомендації щодо підготовки наукових повідомлень, розробки технологічних карт та ін. За здобувачами освіти закріплюють конкретні теми (можна одну тему доручати 2-3 здобувача освітнім) і складають календарний план підготовки матеріалів.

Безпосередньо на заняттях визначені здобувачі освіти організовують і проводять навчальну роботу в групі: виступають з науковими повідомленнями, ознайомлюють з технологічними картами, обговорюють окремі

аспекти проблеми. Таким чином, здобувачі освіти займаються не лише трансляцією знань, а й набувають досвід організації пізнавальної діяльності своїх колег, що важливо у майбутній їх професійній діяльності.

### **Практична частина**

**I етап:** На початку практичної частини заняття в групі проводиться «**мозковий штурм**» на тему: «Актуальні питання практичного заняття для засвоєння курсу «Методика викладання у ЗВО». Здобувач освіти завчасно ознайомлюються з важливими проблемними завданнями, які потребують розгляду та обговорення. Під час «мозкового штурму» протягом 15-20 хв кожний здобувач освіти має змогу внести свої пропозиції з тематики практичного заняття. Усі пропозиції записують, систематизують і викладач визначає 3-4 найбільш цікаві ідеї.

**II етап:** група **поділяється на бригади по 4-6 здобувачів освіти**, в який обирається **спікер-викладач** або призначається викладачем із здобувачів освіти – тих, що запропонували найбільш цікаві ідеї.

**III етап:** Здобувачі освіти працюють над розробкою **власного практичного заняття**. Кожна бригада протягом 20-30 хв має запропонувати власний проєкт практичного заняття з дотриманням всіх вимог до структури та мети його проведення.

**IV етап:** підготовлену розробку представляє студентській аудиторії обраний спікер-викладач від кожної бригади.

Відбувається обговорення представлених робіт, здобувачами освіти, які самі визначають недоліки та переваги презентацій. Голосуванням у студентській групі визначають переможців такого імпровізованого конкурсу.

**В ході підготовки до проведення практичного заняття необхідно:**

- вивчити вихідну документацію (навчальні програми, тематичний план, лекції);
- скластися уявлення про мету та завдання практичного заняття;
- приступити до розробки змісту практичного заняття, для чого необхідно виділити поняття, положення, закономірності, які слід ще раз проілюструвати на конкретних завданнях і вправах;
- визначити способи вирішення підібраних завдань самим викладачем (кожна задача, запропонована здобувачам освіти, повинна бути попередньо вирішена і методично розроблена);
- підготувати висновки щодо вирішення завдань, розробки підсумкового виступу;
- правильно розподілити час, що відведений на практичне заняття.

### **Контрольні запитання та завдання:**

1. Назвіть вимоги, які висувають до проведення практичного заняття.

2. Від чого залежить ефективність проведення практичних занять? Відповідь обґрунтуйте.
3. Зробіть порівняльний аналіз практичних занять та лабораторних робіт?
4. У чому головна мета лабораторної роботи?
5. Охарактеризуйте структуру лабораторної роботи.
6. Проаналізуйте основні види семінарських занять, їх особливості.
7. У чому полягає демократизм проведення семінарських занять?
8. Коли доцільно проводити такий вид занять як просемінар?
9. Поясніть організацію і методику проведення спецсемінарів.
10. Проаналізуйте етапи підготовки практичного заняття.

### Практичне заняття №5

#### Тема: «МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІІ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ»

**Мета:** ознайомитись з видами самостійної роботи здобувачів освіти, її розподілом та задачами для формування висококваліфікованого фахівця: вивчити методику правильної організації самостійної роботи та розрахунку тривалості самостійної роботи для окремих дисциплін.

#### Теоретична частина

Підготовка кваліфікованих фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до компетентної і ефективної діяльності за своєю спеціальністю на рівні європейських і світових стандартів, можлива за умови підвищення ролі самостійної роботи здобувачів освіти.

**Самостійна робота** є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання самостійна робота домінує серед інших видів навчальної діяльності здобувачів освіти після практичної підготовки (може становити від 30 до 60% навчального програмного матеріалу) та дозволяє розглядати накопичувані знання як об'єкт власної діяльності здобувача освіти.

**Навчально-пізнавальна діяльність** здобувачів освіти у процесі виконання самостійної роботи характеризується високим рівнем самостійності та сприяє залученню здобувачів освіти до творчої активності.

Самостійна робота у закладах вищої освіти передбачає поетапне засвоєння нового матеріалу, його повторення та закріплення, застосування на практиці.

Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань.

З одного боку, самостійна робота розглядається як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю здобувача освіти в навчальному процесі, з іншого боку, – це особлива форма навчально-наукової діяльності.

У сучасних умовах інформатизації суспільства та оновлення педагогічної системи проблема самостійності виходить на якісно новий рівень. Аналіз досліджень з проблеми використання інформаційних технологій у навчанні здобувачів освіти дозволяє визначити основні напрями активного застосування інформаційних технологій у навчальному середовищі: розширення можливостей підвищення якості освіти, відкриття нових можливостей розвитку мислення здобувачів освіти, підбір індивідуальних способів отримання знань шляхом самостійної роботи за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій, як фактора зближення сфери освіти з реальним світом, поєднуючи традиційні та сучасні методи навчання, що сприяє створенню **єдиного освітнього інформаційного середовища**.

Самостійну роботу здобувачів освіти можна **класифікувати за різними критеріями**:

**1. За характером керівництва і способом здійснення контролю за якістю знань з боку викладача (з урахуванням місця, часу проведення):**

- аудиторну та позааудиторну (3-4 години на день, у т.ч. і у вихідні);
- колективну роботу під контролем викладача – індивідуальні заняття з викладачем.

**2. За рівнем обов'язковості:**

- *обов'язкову*, визначену навчальними планами і робочими програмами (виконання домашніх завдань, підготовка до лекцій, практичних робіт та різновиди завдань, які виконуються під час ознайомлювальної, навчальної, виробничої та переддипломної практик; підготовка і захист дипломних та курсових робіт та ін.);

- *рекомендовану* (участь у роботі наукових гуртків, конференціях, підготовка наукових тез, статей, доповідей, рецензування робіт та ін.);

- *за ініціативою* (участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, вікторинах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання та ін.).

**3. За рівнем прояву творчості:**

- *репродуктивну*, що здійснюється за певним зразком (розв'язування типових задач, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань, що вимагають осмислення, запам'ятовування і простого відтворення раніше отриманих знань);

- *реконструктивну*, яка передбачає слухання і доповнення лекцій викладача, складання планів, конспектів, тез та ін.;

– *евристичну*, спрямовану на вирішення проблемних завдань, отримання нової інформації, її структурування (складання опорних конспектів, схем-конспектів, анотацій, побудову технологічних карт, розв'язання творчих завдань);

– *дослідницьку*, яка орієнтована на проведення наукових досліджень (експериментування, проектування приладів, макетів, теоретичні дослідження та ін.).

**Умови для самостійної роботи здобувачів освіти (СР)** створюються закладом вищої освіти та його підрозділами, відповідальними за конкретні напрямки навчальної діяльності.

Матеріально-технічне та інформаційно-технічне забезпечення СР включає:

– науково-технічну бібліотеку із читальними залами, укомплектованими відповідно до чинних норм;

– комп'ютерні класи з можливістю роботи в мережі Інтернет;

– аудиторії, робочі кімнати в гуртожитках для самопідготовки;

– місця проходження практики (бази практики) відповідно до укладених договорів;

– навчальну і навчально-методичну літературу, розроблену з урахуванням збільшення частки СР у загальному обсязі дисципліни та інші матеріали.

Для забезпечення належних умов для СР на складному лабораторному обладнанні, у комп'ютерних класах, інших навчальних об'єктах підвищеної складності і небезпеки ця робота може здійснюватися за попередньо складеним графіком під керівництвом викладачів кафедри або лаборантів із наданням необхідних консультацій і методичної допомоги.

Базові підрозділи університету (кафедри, лабораторії, дослідницькі центри тощо) створюють необхідні умови для участі здобувачів освіти у науково-дослідній роботі.

У закладі вищої освіти функціонують **два основних види науково-дослідної роботи здобувачів освіти**: учбова науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами, і науково-дослідна робота здобувачів освіти, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу.

**Навчальна науково-дослідна робота.** Такий вид роботи здобувачів освіти у межах навчального процесу є обов'язковим для кожного і охоплює майже всі форми навчальної роботи.

Згідно з навчальними планами і програмами загальноосвітніх і фахових дисциплін кожний здобувач освіти повинен оволодіти процесом наукового пізнання, виконуючи протягом усього періоду навчання завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються.

Інноваційною технологією навчання є впровадження в навчальний процес **індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)**. Це вид позааудиторної індивідуальної роботи здобувача освіти навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, яке виконується в процесі вивчення

програмного матеріалу навчального курсу і завершується складанням підсумкового іспиту чи диференційованого заліку.

**Науково-дослідна робота здобувачів освіти** поза навчальним процесом є одним з найважливіших засобів формування висококваліфікованого фахівця. Вона передбачає участь у роботі предметних наукових гуртків, проблемних груп, секцій, лабораторій; участь у виконанні держбюджетних або госпрозрахункових наукових робіт; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів (навчально-наукових інститутів); роботу в студентських інформаційно-аналітичних і; рекламну, лекторську діяльність; написання статей, тез, доповідей та інших публікацій.

**Предметний науковий гурток** як форма НДРС найчастіше використовується у роботі зі здобувачами освіти молодших курсів. Члени наукового гуртка готують доповіді, реферати презентації, майстер-класи. Згодом їх заслуховують на засіданнях гуртка чи науковій конференції. Членами гуртка можуть бути здобувачі освіти групи, курсу, факультету, інституту, всього навчального закладу.

Робота здобувачів освіти у **проблемних лабораторіях** охоплює різні види моделювання, вивчення і аналіз реальних документів, програм, ділові ігри, проведення експерименту, створення чогось нового. Тут надзвичайно важливе значення має здатність здобувачів освіти працювати колективно. Якщо в групі кожен здобувач освіти відповідає переважно тільки за себе, то в такій лабораторії, де теми досліджень більш глобальні, однією самостійною роботою обійтися практично неможливо. Керівник лабораторії повинен допомогти здобувачам освіти поділити тему на окремі питання, розв'язання кожного з яких полегшуватиме розв'язання головної проблеми. Необхідно брати до уваги інтереси кожного здобувача освіти, його схильності та можливості. В таких умовах здобувач освіти має змогу здобути під час навчання і роботи в гуртках знання реалізувати в дослідженнях, що мають практичне значення. Отже, робота здобувача освіти у проблемній лабораторії є важливим кроком до повноцінної науково-дослідної роботи, а також цінним досвідом для наукової та практичної діяльності.

На **наукових конференціях** молоді дослідники виступають з результатами своєї наукової роботи. Це змушує їх ретельно готувати виступ, формує ораторські здібності. Кожний здобувач освіти має змогу оцінити свою роботу на тлі інших і зробити відповідні висновки. Оскільки на конференціях, як правило, відбувається творче обговорення доповідей, то кожен доповідач може почерпнути оригінальні думки та ідеї.

**Науково-практичні конференції** спрямовані на обговорення шляхів розв'язання практичних завдань. Їх проводять як у закладі вищої освіти, та і на території виробничого закладу, підприємства, фірми, організації. Наприклад, науково-практична конференція може проводитися за результатами літньої практики здобувачів освіти, на якій вони зіткнулися з певними проблемами і за до-

помогою працівників підприємства і викладачів можуть знайти шлях до їх подолання. Такі конференції сприяють встановленню тісних зв'язків між закладом вищої освіти та підприємствами, а також формують вміння у здобувачів освіти застосовувати теорію на практиці.

**Зміст самостійної роботи здобувачів освіти (СР)** з конкретної навчальної дисципліни визначається її робочою програмою та методичними рекомендаціями і може складатися з таких видів роботи:

- підготовка до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних та ін.);
- виконання практичних завдань протягом семестру;
- самостійне опрацювання окремих тем навчальної дисципліни згідно із навчально-тематичним планом;
- виконання контрольних робіт здобувачами освіти заочної і дистанційної форм навчання;
- підготовка і виконання завдань, передбачених програмою практичної підготовки, курсового проектування, творчих робіт тощо;
- підготовка до усіх видів контролю, в тому числі до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт та підсумкової державної атестації (державних іспитів, виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра або магістра);
- робота у студентських наукових гуртках, семінарах;
- участь у роботі факультативів, інститутів, наукових і науково-практичних конференцій, семінарів, олімпіад тощо;
- участь у науковій та науково-методичній роботі кафедр, факультетів, інститутів, наукових підрозділів академії;
- інші види діяльності, що ініціюються закладом вищої освіти, факультетом, інститутом, кафедрою та органами студентського самоврядування.

Одним із видів проведення індивідуальної та самостійної роботи зі здобувачами освіти є використання сучасних технологій навчання, що застосовуються в університеті. Це модульне, динамічне, об'єктно-орієнтоване середовище для навчання **Moodle**, яке створюється викладачами на допомогу здобувачам освіти та базується на використанні сучасних інформаційних технологій і комп'ютерних засобів навчання.

### **Практична частина**

При складанні плану самостійної роботи здобувачів освіти (СР), визначенні її змісту й обсягу, необхідно враховувати збалансованість СР з іншими видами навчальної роботи, щоб не перевищувати загальне (54 академічні години) тижневе навантаження здобувача освіти.

Рекомендовані норми витрат часу, які встановлені на основі багаторічного досвіду викладачів з організації самостійної навчальної роботи здобувачів освіти наведено у таблиці 1.



Таблиця 1 – Рекомендовані норми витрат часу на самостійну роботу здобувачів освіти

№ з/п	Вид самостійної роботи	Навантаження, академічних годин
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	0,5 год. / 1 год. аудитор.занять
2.	Підготовка до лабораторних робіт	
3.	Підготовка до практичних занять	
4.	Підготовка до семінарів	1 год./ 1 год. семінару
5.	Підготовка до складання екзаменів, контрольних робіт, тестування	9 год. / 1 кредит
6.	Виконання індивідуальних завдань	12 год. на 1 інд.завдання
7.	Виконання курсових проектів, робіт	36 год./ 1 проект (робота)
8.	Опрацювання окремих розділів програми, які не викладаються на лекціях	3 год. / 1 год. лекційного

**Завдання 1:** Ознайомитись з нормами витрат часу на самостійну роботу здобувачів освіти (таблиця 1) і розрахувати загальну кількість годин, що виділяється на самостійну роботу з окремих дисциплін. Для розрахунків використовувати навчальні плани або силабуси дисципліни.

**Завдання 2:** Перевірити за допомогою розрахунку, яку частину загального обсягу на вивчення дисципліни передбачено засвоїти за допомогою різних видів самостійної роботи (відповідь представити у % до загального обсягу академічних годин на дисципліну).

**Завдання 3:** Розробити власний алгоритм підготовки до різних видів самостійної роботи, враховуючи методичні рекомендації, наведені у матеріалах даного практичного заняття.

Приклади самостійної роботи взяти з таблиці 1.

### Контрольні запитання:

1. Обґрунтуйте, чому в сучасних умовах зростає кількість годин, що виділяється на самостійну роботу при вивченні дисципліни?
2. Які види занять можна віднести до самостійної роботи?
3. Як класифікується самостійна робота за рівнем творчості?
4. Проведіть порівняльну характеристику навчально-пізнавальної діяльності та науково-дослідної роботи.
5. Які види самостійної роботи здобувачів освіти потребують найбільшого годинного навантаження?
6. Охарактеризуйте особливості роботи здобувачів освіти у наукових гуртках.
7. В чому полягає створення певних умов для самостійної роботи? Що передбачає створення таких умов у гуртожитках?
8. Чи необхідна присутність викладача при роботі здобувача освіти в умовах хіміко-технологічної лабораторії? Відповідь обґрунтуйте.

9. Що таке «єдине освітнє інформаційне середовище»?

10. Який вид самостійної роботи, на вашу думку, найбільш ефективний і чому?

## Практичне заняття №6

### Тема: «МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, ВМІНЬ І НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ»

**Мета:** ознайомитись з критеріями оцінювання знань та вмінь здобувачів освіти; знати види контролю навчального процесу; вміти складати тестові завдання різних видів контролю та екзаменаційні білети.

### Теоретична частина

Успіхи навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються і фіксуються оцінкою.

**Оцінювання знань** – визначення та вираження в умовних одиницях (балах), а також в оціночних судженнях викладача знань, вмінь і навичок здобувачів освіти відповідно до вимог навчальних програм.

Об'єктом оцінювання знань можуть бути:

1) **Змістовий компонент** – обсяг знань про об'єкт вивчення (відповідно до навчальних програм, державних стандартів). При оцінюванні підлягають аналізу такі характеристики знань: повнота, правильність, логічність, усвідомленість (розуміння, виокремлення головного і другорядного); вербалізація, тобто словесне оформлення (переказ, пояснення); вміння застосовувати знання тощо.

2) **Операційно-організаційний компонент** – здатність здобувача освіти обирати способи дій з огляду на навчальну програму з дисципліни, яка оцінюється; індивідуальні розумові здібності, тобто вміння порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо; навички аналізувати, планувати, організувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльність загалом. Підлягають аналізу також правильність, самостійність виконання за умов новизни; розуміння та словесне оформлення: відтворення, пояснення.

3) **Емоційно-мотиваційний компонент** – ставлення до навчання (байдуже, недостатньо позитивне, зацікавлене, яскраво виражене, позитивне).

Саме ці характеристики можуть бути взяті за основу визначення рівня навчальних досягнень, загальних критеріїв їх оцінювання та відповідних оцінок (у балах).

Критеріями оцінювання можуть бути також:

- характер засвоєння вже відомого знання (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота і точність знань);
- якість виявленого здобувачем освіти знання, логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу, культура мовлення;
- ступінь оволодіння вже відомими способами діяльності, уміннями і навичками застосування засвоєних знань на практиці;
- оволодіння досвідом творчої діяльності;
- якість виконання роботи (зовнішнє оформлення, темп виконання, ретельність тощо).

Основними критеріями оцінювання також вважають рівень знань:

- **репродуктивний** (знання є свідомо сприйнятою, зафіксованою в пам'яті та відтвореною об'єктивною інформацією про предмети пізнання);
- **реконструктивний** (знання виявляються у готовності та вмінні здобувача освіти застосувати їх в подібних, стандартних або варіативних умовах);
- **творчий** (здобувач освіти можуть продуктивно застосувати знання і засвоєні способи дій у нетипових ситуаціях).

В сучасній вищій освіті існує **рейтингова система оцінювання**, яка ґрунтується на накопиченні оцінок за певний період навчання (модуль, семестр, рік, весь термін навчання) за різнобічну навчально-пізнавальну діяльність. Сума цих оцінок слугує **кількісним показником якості** навчально-пізнавальної діяльності здобувача освіти порівняно з успіхами його однокурсників.

Рейтингова система оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів освіти оснований на таких принципах:

- кожна навчальна дисципліна і робота здобувача освіти з її опанування оцінюється у залікових одиницях, сумою яких визначається рейтинг;
- обов'язково ведеться облік поточної роботи здобувача освіти, який відображається у підсумковій оцінці (у залікових одиницях);
- враховуються особливості викладання різних предметів (складність, значення дисципліни в навчальному плані), тобто коефіцієнт складності (значущості);
- наявність різних видів контролю (вхідний, поточний, проміжний, підсумковий);
- навчальний рейтинг здобувача освіти за семестр або рік визначається як середньоарифметичний від рейтингу з кожної навчальної дисципліни.

Рейтингова система оцінювання знань передусім активізує самостійну роботу здобувача освіти, робить її ритмічною і систематичною протягом семестру; краще мотивується навчально-пізнавальна діяльність, підвищується роль стимулювання самостійності, ініціативи, відповідальності, творчості у навчально-пізнавальній діяльності; підвищується об'єктивність оцінювання, значно зменшується психологічне навантаження під час іспиту.

Крім того, вона дає змогу викладачеві здійснювати індивідуалізацію навчання та диференційований підхід до здобувачів освіти, сприяє раціональному вибудовуванню здобувачем освіти навчання протягом семестру, особливо під час заліково-екзаменаційних сесій.

У навчальному процесі використовують такі **види контролю**: вхідний, поточний, проміжний, підсумковий і відстрочений.

**Вхідний контроль** ставить за мету виявити базовий рівень підготовки здобувачів освіти за дисциплінами, що є основою курсу, який вивчається; розподілити здобувачів освіти за рівнем підготовки для диференціації і індивідуалізації навчальної діяльності. Основні форми вхідного контролю: тестування, співбесіда, опитування.

**Поточний контроль** здійснюється з метою перевірки рівня знань здобувачів освіти на етапі первинного засвоєння навчального матеріалу; створення надійної системи управління навчально-творчою діяльністю з оволодіння змістом дисципліни. Основні форми контролю: дидактичні і ділові ігри, семінарські заняття в активній формі, тренінги, тестування, складання і розв'язання тематичних кросвордів, участь у вікторинах, наукових гуртках, конференціях тощо.

**Проміжний контроль** оцінює знання, вміння і навички здобувачів освіти за результатами вивчення окремих навчальних модулів (розділів) або тем навчальної дисципліни. Формами проміжного контролю знань є: атестація, модульний контроль (модульна контрольна робота), рубіжний контроль та ін.

**Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінювання результатів навчання здобувачів освіти на визначеному освітньому (кваліфікаційному) рівні на окремих його завершених етапах. Основними формами контролю є іспит і диференційований залік. Якщо у вищому навчальному закладі використовується модульно-рейтингова методика навчання, то оцінки підсумкового контролю можуть визначатися рейтингом здобувачів освіти виключно за підсумками складання навчальних модулів дисципліни (іспит або залік може бути відсутній).

**Відстрочений контроль** застосовують з метою перевірки остаточних знань здобувачів освіти (через певний час після іспиту або заліку), а також для визначення ефективності використання дидактичних засобів і напрямів удосконалення навчального процесу. Основні форми контролю: олімпіади, комплексне тестування, опитування.

### **Організація складання іспитів і диференційованих заліків**

Підсумковий (семестровий) контроль з навчальної дисципліни проводиться в терміни, встановлені навчальним планом.

**Семестровий іспит** – це форма підсумкового контролю засвоєння здобувачем освіти теоретичного і практичного матеріалу з навчальної дисципліни за семестр.

**Семестровий залік** – це форма підсумкового контролю засвоєння здобувачем освіти навчального матеріалу виключно на підставі результатів його

навчально-творчої діяльності за програмою курсу протягом навчального семестру (оцінки на практичних, семінарських заняттях, результати виконання самостійної та індивідуальної роботи).

Здобувач освіти вважається допущеним до семестрового контролю з конкретної дисципліни (семестрового іспиту, заліку), якщо він виконав усі види робіт, передбачені навчальним планом на семестр з цієї дисципліни. Здобувачі освіти складають іспити в період екзаменаційних сесій, передбачених навчальним планом. Вищий навчальний заклад може встановлювати здобувачам освіти індивідуальні терміни здачі заліків та іспитів. При використанні модульного контролю, іспити можуть не проводитися.

Залежно від змісту і значущості навчальної дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста іспит може включати теоретичні питання, практичні ситуації і задачі. При підготовці до іспиту викладач складає екзаменаційні білети, які затверджує завідувач кафедри. Зміст питань в екзаменаційному білеті повинен відбивати три рівні сформованості знань: репродуктивний, дійовий, творчий.

Результати складання іспитів і диференційованих заліків оцінюються за 4-бальною національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Із впровадженням Болонських освітніх стандартів заклад вищої освіти використовує 100-бальну шкалу за системою «ECTS», яка адаптована до національної 4-бальної шкали. Оцінки вносяться викладачем в екзаменаційну відомість і залікову книжку. У випадку неявки здобувача освіти на іспит або диференційований залік, в екзаменаційній відомості (графа оцінок) записується – «не з'явився».

### **Методичні основи організації тестового контролю знань**

Викладач не повинен бути байдужим до того, як прочитані лекції і проведені практичні заняття та лабораторні роботи відклалися у пам'яті здобувача освіти. У даному випадку його має цікавити не сам акт проведення контрольної акції, а, насамперед, перевірка власного досвіду і спроможності ефективно впливати на формування знань, вмінь, навичок, а також розвиток творчих здібностей здобувачів освіти. Тому контроль знань – це ще й можливість удосконалювати форми, методи і засоби педагогічної майстерності. Успішне вирішення цих завдань багато в чому буде визначати загальний рівень якості вищої освіти.

Для проведення контролю знань здобувачів освіти через обмеженість часу зручно використовувати тестові програми. Основна мета **тестового контролю знань** (ТКЗ) – оцінювання рівня засвоєння знань здобувачів освіти після вивчення дисципліни і одержання інформації для удосконалення процесу підготовки фахівців.

Відповідно до загальної мети розрізняють наступні **функції ТКЗ**:

- 1) діагностична;
- 2) навчальна;
- 3) організуюча;

4) виховна.

**Функція діагностики** впливає із самої суті контролю, спрямованого на збирання, аналіз та інтерпретацію результатів оцінки для визначення реального рівня сформованості знань здобувача освіти.

**Навчальна функція** спрямована на досягнення однієї з найважливіших цілей – оволодіння здобувачами освіти змістом освіти (певної дисципліни). Мається на увазі той факт, що здобувач освіти при вирішенні тестового завдання ще раз повторює пройдений матеріал і краще закріплює отримані знання.

**Організуюча функція** педагогічного контролю виявляється в його впливі на організацію навчального процесу. Залежно від отриманих результатів контролю викладач вносить відповідні зміни в навчальний процес, що виявляються в нових підходах, формах, методах та дидактичних засобах навчання.

**Виховна функція.** Тестова перевірка допомагає здобувачам освіти удосконалювати свої знання, систематизувати їх, розвивати пам'ять, мислення, гуманізувати освітній процес і на цій основі формувати гармонійно-розвинуту творчу особистість.

**Тест** – завдання стандартної форми, що має за мету визначити рівень засвоєння знань, розумового розвитку, спеціальних можливостей та інших якостей особистості людини.

Відповідно до змісту завдань контролю тест повинен задовольняти таким вимогам: чіткий комплекс тестових завдань; оптимальний рівень складності; надійність; валідність; можливість оцінювати знання здобувача освіти за рівнем сформованості його творчого досвіду.

**Рівень складності** має бути таким, щоб здобувач освіти розумів сутність і завдання тесту, а питання в тесті повинні відповідати складності контрольного матеріалу.

**Надійність** – одна з найважливіших характеристик тесту. Тестова програма повинна дозволяти визначити й оцінити знання, вміння і навички з максимальною точністю.

**Валідність** показує цінність тестових завдань, які повинні бути пов'язані з практичними або емпіричними показниками.

Для реалізації цих умов існує **класична процедура складання тестів**, що має таку послідовність етапів.

**1 етап.** Викладач повинен визначити мету тестування (що він хоче оцінити: знання, вміння, рівень засвоєння матеріалу та ін.); виділити вимоги (критерії) до оцінки знань, вмінь, навичок (розробити шкалу оцінювання, модель інтерпретації отриманих оцінок). Наприклад, оцінка репродуктивного рівня знань за 5-бальною шкалою.

**2 етап.** Розглядається план тесту, визначається кількість завдань, встановлюється рівень їх складності. З погляду практичного підходу, якщо в якості критерію прийняти 5-бальну шкалу оцінки, то кількість завдань у тесті повинна

дорівнювати або бути кратною п'яти. Тоді легко визначити результати оцінки: п'ять правильних відповідей – оцінка «відмінно», три правильних відповіді – оцінка «задовільно».

**3 етап – складання і підбір завдань.** Тут необхідно керуватися такими вимогами: *кількість завдань* у тесті повинна забезпечити рішення поставлених перед тестуванням цілей (тобто кількість завдань повинна бути такою, щоб найбільш повно охопити матеріал, який винесено на оцінювання); *форма завдань* повинна бути різноманітною і залежати від предмета тестування.

Будь-який тест складається з наступних елементів:

- 1) інструкція до тестування (наприклад: назвіть правильні відповіді, складіть схему тощо);
- 2) текст тестового завдання;
- 3) варіанти відповідей (якщо тести закриті).

**Відкриті тести** передбачають вільну відповідь, а **закриті** – один правильний варіант і мають різноманітну форму постановки задачі.

Варіанти закритих тестів:

**Тест на впізнавання** (або «програмований контроль знань»). Він передбачає вибір здобувачем освіти із декількох альтернативних варіантів правильний. Основна перевага таких тестів – швидкість тестування і простота оцінки, а недолік – відповіді навмання.

**Тест на достовірність** передбачає відповіді типу «так» або «ні», «правильно» або «неправильно». Текст тесту дається у формі однієї відповіді, питання або формули; перевага – простота, а недолік – неможливість перевірити глибину знань.

**Тестове завдання на доповнення.** Цей тест складніший і його на практиці називають «диктант». Він має наступну структуру: 1) інструкція: доповніть або підставте у формулу відповідне значення; 2) текст тесту подається у вигляді речення, в якому головне слово або цифра відсутні і їх потрібно вставити, додати (наприклад: раціон харчування сучасної дорослої людини повинен складати ... ккал). Тут є деякі дидактичні правила: а) у кожному завданні повинно бути одне доповнення; б) доповнення краще приводити в кінці речення; в) запитання потрібно формулювати чітко, без двозначного тлумачення.

**Тест на відповідність.** Пропонується співставити одне з одним визначені позиції, поняття, явища. Наприклад: інструкція для здобувача освіти: «Встановіть відповідність між звичайним та здоровим харчуванням». У цьому виді тестів є можливість більш глибоко перевірити рівень знань.

**Тест на послідовність дій.** У таких тестах необхідно встановити правильну послідовність, технологію, алгоритм або процедуру (технологія приготування певної конкретної страви) тощо. Тест можна ускладнити, якщо в одній колонці помістити нумерацію технологічних операцій, а в іншій – їх найменування. Тести такого виду рекомендується застосовувати при контролі засвоєння методик, процедур, тобто якщо процес нагадує алгоритм.

**Тест на конструювання.** Ці тести можна ефективно використовувати для перевірки правильності побудови структур, графіків, розроблення моделей тощо. Наприклад, надається інструкція: побудуйте схему або графік. Далі наводиться текст, що складається з набору визначених понять, які здобувач освіти має вишикувати в логічний ряд. Може бути полегшений варіант: надається готова схема, але без позначень. Здобувач освіти повинен ці позначення перенести на схему.

**Тест у формі ситуаційного завдання.** Цей вид тестів найскладніший. Він дає можливість всебічно оцінити роботу здобувачів освіти над темами курсу, перевірити самостійність їх мислення при прийнятті рішень. Його структура може бути подана в такій формі: а) інструкція для здобувача освіти: «Проаналізуйте запропоновану ситуацію, прийміть та обґрунтуйте технологічне рішення»; б) в текстовій частині пропонується технологічна ситуація. Сама відповідь передбачає творчий варіант рішення задачі.

### **Система оцінювання успішності навчання**

Якість засвоєння змісту навчальної дисципліни (незалежно від форми контролю) у ЗВО **оцінюється** за 100-бальною шкалою з наступним переведенням у національну шкалу (згідно з табл. 1).

Таблиця 1 – Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами та критерії оцінювання

<b>Сума балів за 100-бальною шкалою</b>	<b>Значення оцінки ЄCTS</b>	<b>Критерії оцінювання</b>
88 – 100	відмінно	Здобувач освіти виявляє творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, може використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує свої відповіді.
74 – 87	добре	Здобувач освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовує її на практиці; вміє контролювати власну діяльність; виправляти помилки, добирати аргументи для підтвердження своїх думок.
60 – 73	задовільно	Здобувач освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; за допомогою



		викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
40 – 59	нездовільно, з можливістю повторного складання семестрового контролю	Здобувач освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні.
0 – 39	нездовільно, з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	Здобувач освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, фрагментів.

### Практична частина

Складається з індивідуальної роботи кожного здобувача освіти та колективного конкурсу-змагання.

**Завдання 1** (індивідуальне): Скласти 3 тестових завдання, які відносяться до різних видів. Тестові завдання мають стосуватися окремих заданих дисциплін (технологічних, методів контролю якості, охорони праці, економічних та ін.).

**Завдання 2** (індивідуальне): Скласти один екзаменаційний білет, який би охоплював весь курс *Технологічної профільної дисципліни* і складався з 3-х питань: два – теоретичних питання і третє – для виявлення практичних навичок з дисципліни.

**Завдання 3** (колективне): Розділитися на бригади по 3-4 здобувача освіти та визначити в бригадах найкращі *три тести*, які будуть приймати участь в конкурсі та *один екзаменаційний білет*.

**Завдання 4:** Кожна бригада задає свої тестові завдання іншій в «ланцюговому порядку» (перша – другій, друга – третій і т.д.), при цьому, за правильні відповіді бригада може отримати максимально – 3 бали (по одному балу на тест). Переможцем на цьому етапі стає бригада з максимальною кількістю балів.

**Завдання 5:** Бригади, які зайняли два останні місця представляють студентській аудиторії свої варіанти екзаменаційних білетів. Всі здобувачі освіти беруть участь в обговоренні того, наскільки представлені зразки білетів відповідають методиці перевірки контролю підсумкових знань. На цьому етапі кращою є бригада, яка мала менше зауважень.

### Контрольні запитання та завдання:

1. За якими показниками, на вашу думку, можуть бути визначені успіхи навчання?
2. В чому полягає емоційно-мотиваційна складова навчальної діяльності?
3. Проаналізуйте зовнішні умови впровадження рейтингової системи у ЗВО.
4. З чого складається семестровий залік з дисципліни?
5. Що таке «реконструктивний» критерій оцінювання знань та вмінь?
6. Як оцінити творчий підхід здобувача освіти щодо засвоєння дисципліни?
7. Чим відрізняються закриті тести від відкритих? Які тести, на вашу думку, краще оцінюють знання здобувачів освіти?
8. З якою метою і коли проводять відстрочений контроль?
9. Яка методика складання екзаменаційного білету?

## Інформаційні ресурси

### Базові (основні):

1. Вдосконалення викладання у вищій освіті: теорія та практика [Електронний ресурс] = Teaching Excellence in Higher Education: Theory and Practice : монографія / [С. Калашнікова, Н. Базелюк, О. Базелюк, та ін.] ; за наук. ред. С. Калашнікової ; Ін-т вищої освіти НАПН України. — Київ, 2023. — 255 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2013663>

2. Методика викладання у вищій школі [Електронний ресурс] : навч. посіб. / В. В. Стинська ; Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника. — Івано-Франківськ : НАІР, 2022. — 180 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2041922>

3. Методика викладання у ЗВО : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] : рівень вищої освіти - "магістр" спец. 181 "Харчові технології" / Г. В. Коркач ; відп. за вип. Д. О. Жигунов ; Каф. технології зернових продуктів, хліба і кондитерських виробів. — Одеса : ОНТУ, 2023. — 113 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT.2162718>

4. Конспект лекцій з курсу "Методика викладання у ЗВО" [Електронний ресурс] : для студентів спец. 181 "Харчові технології", які навчаються за освіт. програмами "Інноваційні технології ресторанного бізнесу", "Індустрія здорового харчування" ден. та заоч. форм. навчання / І. Р. Біленька, Н. В. Доценко ; відп. за вип. Л. М. Тележенко ; Каф. технології ресторанного і оздоровчого харчування. — Одеса : ОНАХТ, 2019. — 33 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT-cnv.BibRecord.166549>

5. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни "Методика викладання у закладах вищої освіти" [Електронний ресурс] : для студентів спец. 181 "Харчові технології", що навчаються за освіт. програмами "Інноваційні технології ресторанного бізнесу", "Індустрія здорового харчування", ден. та заоч. форм. навчання / І. Р. Біленька, Н. В. Доценко ; відп. за вип. Л. М. Тележенко ; Каф. технології ресторанного і оздоровчого харчування. — Одеса : ОНАХТ, 2019. — 43 с.

<https://elc.library.ontu.edu.ua/library-w/DocumentDescription?docid=OdONAHNT-cnv.BibRecord.165506>

### Додаткові:

1. Офіційний веб-портал «Законодавство України»  
<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
2. Урядовий портал <https://www.kmu.gov.ua/>
3. Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України  
<https://minjust.gov.ua/>